

Hanne Marie Svendsen

ORDENES MUSIK

Hanne Marie Svendsen

ORDENES MUSIK

Et år før min far døde, købte han en radiogrammofon. Det var på alle måder en stor investering, et skrummel af et møbel, som krævede plads. Det blev anbragt i den store stue ovenpå, hvor man fra altanen kunne se ud over Skagen Havn med Bindesbølls rødhvide fiskerhuse. Skrigende måger samlede sig om fiskekutterne, der tøffede ind i havnen. ”De synger, kan du høre det? Kutterne synger hjem til mutter, hjem til mutter,” sagde en gammel slægtning, som var på besøg.

I den store stue var der også et andet møbel, der lavede musik, et klaver. Min unge morbror lokkede melodier frem af det, mens min far spillede violin med en sort handske på den hånd, han havde fået ødelagt i et hejseværk, da han sejlede på Det Caribiske Hav og troede, at han skulle være kaptajn.

Men nu kunne man høre musik med mange forskellige stemmer, når man forsigtigt løftede låget på det nye møbel og satte plader på: Ouverturen til *Barberen i Sevilla* eller Mozart eller min yndlingsplade ”Mood Indigo”. De dybe langt udtrukne toner gav genlyd helt nede i maven, indtil der kom en lille lys sløjfe på, og dysterheden blev vejret væk.

Jeg fik ikke selv lov til at tage pladerne frem, puste på nålen og sætte den ned i rillen. Men klaveret måtte jeg gerne klimpre på og prøve at finde melodier frem. Snart skulle jeg jo lære at spille rigtigt.

Én gang om året kom en meget tyk mand rejsende for at stemme det. Han lukkede det helt op, så man kunne se alle strengene, hvor musikken blev til. Han pustede og stønnede og strøg sveden af sit kuglerunde røde hoved, indtil han var tilfreds og kunne slutte af med en lille fanfare.

Spillelærerinden, den samme, der havde undervist min morbror og – med mindre held – min mor, var gammel og striks. Skalaer. Skalaer. Begyndelsesgrundene skulle være i orden, før man fik lov til at spille rigtige melodier. Jeg kedede mig.

Så trak hun sig tilbage, ville ikke længere undervise, og jeg fik en ny lærer, der så anderledes på tingene.

Fru H, som jeg fik lov at kalde Bidy, havde været rigtig operasanger, men havde opgivet karrieren - eller måske havde den opgivet hende - for at gifte sig i Skagen. Hun var et meget generøst menneske, kærlig, uforfærdet, en fremmed fugl i lillebyens småborgerlighed med dens regler og normer for korrekt opførsel.

Mange år senere, da hun for længst var blevet skilt fra sin mand, så jeg hende en tidlig morgen fra vinduet i vores sommerhus i Gammel Skagen. En stor tung skikkelse, som kom vandrende over sletten i et gråligt gevandt, der dansede for vinden. Hendes øjne var fjerne, hun gik og sang for sig selv midt i blæsten, og jeg kunne ikke forstyrre hende.

Da jeg dagen efter ville besøge hende i den lille lejlighed øverst i et gammelt fiskerhus, hvor hun havde indrettet sig, var hun ikke hjemme. Døren stod åben, lyset faldt ind gennem de støvede smårudede vinduer, og i stuen sad fire børn og legede med smykker, som de hentede frem af et stort skrin. Solen glimtede i sølv og guld og strålende perler.

”Jamen, hvad er det dog I laver?” spurgte jeg. Nogle af smykkerne så ret værdifulde ud.

”Vi må gerne for Bidy,” sagde den ældste. ”Hun siger, at vi gerne må lege med hendes smykker, for smukke ting skal være for alle mennesker. Du kan bare vente her, hun kommer straks.”

Og hun holdt en perlekrans op i solstriben. ”Se, hvor den skinner.”

Skalaer kedede også Bidy. Hun ville hellere synge. Der blev sendt bud til København efter nye noder, Schubert, Schumann, Brahms, og det var ikke altid, at tonehøjden passede til min stemme. Købt var de jo, og mens Bidy akkompagnerede, prøvede jeg at følge med. Vi sang Schuberts "Der Leiermann" og "Frühlingstraum", Schumanns "Im wunderschönen Monat Mai", "Wiegenlied." Så megen sorg, så megen livsglæde, så megen skønhed. "Måske bliver du operasanger," sagde hun. "En af mine gamle elever er blevet berømt."

"Du skal ikke bilde dig noget ind," kom det fra min morbror. "Din stemme er alt for lille. Og på den måde lærer du aldrig selv at spille."

"Det skal jeg nok få lært," mente jeg. Men jeg tvivlede. Jeg tvivlede på så mange ting. Jeg var vred på verden, vred på min far, som havde svigtet mig og lagt sig til at dø.

Sammen med Bidy og musikken havde jeg det godt. Her var et fristed, hvor alle muligheder stod åbne.

Jeg fejrede da også min små triumfer ved velgørenhedsarrangementer, hvor man blandt andet opførte en musical, der var inspireret af H.C. Andersens "Fyrtøjet". Jeg var soldaten, en buttet soldat med tornyster på ryggen og kasket på hovedet: "Rask hen ad landevejen, taktfast som tappenstregen gik en ung soldat, en krabat, der til alt var parat. Trolde og alskens snarer, hekse og andre farer traf den tapre fyr, på sin vej, gennem fremmede byer."

Rytmen dunkede gennem hele kroppen, og et kort sekund følte jeg, at også jeg var parat, parat til det hele.

Langt tidligere, da jeg selv var begyndt at læse, var det gået op for mig, at også ord kunne være musik. "Fire klunger lignede i solen," stod der i Dumas' *De tre musketerer*. Og de spidse i'er og det langt udtrukne y løftede sig i melodi mod himlen. Eller senere, da den onde Milady skal henrettes: "Det var en mørk og stormfuld nat." Den sætning gav stemningen, skønt jeg ikke var klar over, at det var bagtungevokalerne som var med til at fremkalde den.

Jeg behøvede ikke at forstå alle ordene, kunne selv give dem mening. "Rosmarin" var et dejligt ord med dybe klange.

”Nå, rosmarin,” sagde min kærlige og fortravlede mor. ”Det er en krydderurt. Jeg bruger den i frikadeller.”

Det brød jeg mig ikke om at høre. Den magiske glans omkring ordet forsvandt. Mit rosmarin hørte ikke hjemme i frikadellernes verden.

Somme tider opfandt jeg selv ordene. ”Solbærsorg”. Det startede på en høj tone, gled så langsomt ned ad skalaen. Alligevel var der et lille håb gemt i ordet. På den gyng, som min far havde sat op i haven, kunne jeg sidde i timevis. Solbær. Frem med strakte ben. Sorg. Tilbage med rank ryg og bøjede ben. En sang, jeg havde komponeret.

Men efterhånden som jeg lærte at læse bedre, lagde jeg mindre mærke til ordenes musik og lod øjnene løbe over siderne, fortabt i en handling.

Da jeg som syttenårig forlod barndomsbyen og rejste til København, blev mit kendskab til musikken udvidet. I en lejlighed på Gammel Kongevej, hvor en medstuderende boede i højborgerlig glans, hørte vi Haydns ”Skabelsen”. Jeg havde fundet min Adam, og vi sad på gulvet med hinanden i hånden, mens musikken brusede ind over os og delagtiggjorde os i alle klodens rigdomme.

Det var tilfældigt, hvad der gjorde indtryk, lige fra Purcells *Dido og Aeneas* til Milhauds ”Oksen på Taget”. Der var også Dvoráks *Fra den ny Verden*, Mahlers *Lieder eines fahrenden Gesellen*, Beethovens sene kvartetter og mange flere. Jeg fandt mine yndlingskomponister, yndlingsdirigenter, yndlingssolister. Men der var ingen sammenhæng i det, og musikkyndig blev jeg aldrig, skønt jeg prøvede at lære at lytte og finde ind til netop dette værks særpræg, og skønt det gamle klaver fulgte os gennem mange forskellige boliger, blokerede trappeopgange, mens flyttemænd lempede og lirkede, pustede og stønnede og blev skældt ud af andre beboere, som ikke kunne komme op til deres lejligheder.

Der var ikke råd til større anskaffelser, dog en radiogrammofon fik vi hurtigt, og nu kunne vi sidde hjemme og høre plader, mens vi studerede. Mest de klassiske, men også Weills og Brechts *Dreigroschenoper*. Jeg tror, at det var i den originale udgave med Lotte Lenja som Seeräuber Jenny. Alle plader, der nu lå i kælderen i vores hus i København, gik til under den store

oversvømmelse for nogle år siden, og jeg har ikke kunnet kontrollere det. Heller ikke, hvem der sang tiggerkongen Peachum og hans udødelige ballade ”Von der Unzulänglichkeit des menschlichen Strebens”.

*Ja, renn nur nach dem Glück.
Doch renne nicht zu sehr
Denn alle rennen nach dem Glück
Das Glück rennt hinterher.
Denn für dieses Leben
Ist der Mensch nicht anspruchslos genug.
Denn ist all sein Streben
nur ein Selbstbetrug.*

Jeg kunne alle sangene og balladerne udenad. Kan dem stadig. Vi sang meget omkring klaveret, børnene og jeg. Vores to sønner var i guitaralderen, komponerede og skrev sange med gode rytmer, men uden særlig originalitet, skønt de vist drømte om lysende karrierer. Og vores datter med den fine mezzosopran havde et stort repertoire, der blandt andet rummede mange gode gamle hits af George Gershwin, Richard Rogers og Jerome Kern.

Jeg nynnede med på det hele. Men det var jo heldigvis gået op for mig, at jeg ikke selv skulle være noget ved musikken. Den var livgivende, nødvendig, gav mange glæder, satte verden i et nyt perspektiv. Men talent og viden var for ringe, og nu var det også for sent. Det var ordene, der lokkede. Når jeg læste, fandt jeg musikken i digtene, men også i de store romaner med deres indviklede kompositioner, temaer, der udfoldede sig, variationer og gentagelser, kontrapunkt, ledemotiver. Eller i de små fortællinger, hvor en stemning blev bygget op, et enkelt tema gennemført. De begyndte oftest i dur. Et menneske, et barn måske, føler sig tryk i sin tilværelse. Så bryder en moltone ind, eller en atonal klang, noget uventet, farligt. Tilværelsen er ikke så glat og harmonisk, som man havde forestillet sig den. Man er på gyngende grund. Indtil man måske vender tilbage til trygheden med en undergrund af sorg og ny forståelse.

Jeg savner en bog, der mere detaljeret sammenligner udviklingen i musikhistorien og udviklingen i litteraturhistorien. Måske er den allerede

skrevet. På et tidspunkt kommer utilfredsheden med de overleverede metoder, en søgen efter nye udtryksformer, springene fra det harmoniske med de enkle udtryksformer til det vilde og kaotiske, hvor der drives kiler ind i harmonien, til den til sidst forsvinder, klangfarver dynges op på hinanden, atonaliteten dominerer i en afbildning af det kaotiske og kaleidoskopiske, der har sine egne love og mønstre, hvor tiden ikke går, men svæver. Hvad er det for greb, man tyer til inden for de forskellige kunstarter? Er der en sammenhæng?

Selvfølgelig forholder det sig anderledes med tonerne end med forfatterens byggesten, ordene. De har en betydning. Det er først og fremmest deres betydning, som skaber billeder af personer, miljøer, handlinger. Men det gik op for mig, at hvis man lader sig forføre af ordenes betydning og glemmer at lægge mærke til, at deres klange og rytmer også har del i de billeder, der fremkaldes, er man en dårlig læser. Det var jeg efterhånden blevet, en hurtiglæser, som fulgte mine egne stemninger mere end bogens.

Forfatteren George Orwell siger, at med udryddelsen af analfabeterne er der opstået en ny og farligere form for analfabetisme. Folk tygger ikke godt og grundigt på ordene, men sluger dem som kannibaler.

Sådan en ordkannibal var jeg. Men nu lærte musikken mig at vende tilbage til min barndoms fortryllelse af ordene, når jeg læste og senere, når jeg forsøgte mig med at skrive. Det havde ikke noget at gøre med ren æstetik eller *l'art pour l'art*. Ordene betydning kan ikke glemmes eller suspenderes. Når man skriver, må man midt i det kaotiske virvar af indtryk og ord hele tiden træffe sine egne valg, skabe sin egen helhed, der rummer holdninger til det politiske og sociale, det samfund, der omgiver os. Det er en formnings- og tydningsproces, der meget ofte foregår på et ubevidst plan. Man går på opdagelse i ordene og i sig selv og forbløffes somme tider over resultaterne. Men én ting står fast: Fraser og banaliteter må luges væk. Ordene skal være ærlige, og de skal synge og klinge.

”I begyndelsen var ordet, til sidst frasen”, siger den polske aforistiker Stanislaw Jerzy Lec.

Jeg går rundt om havebordet, rundt og rundt. Der er en rytme i kroppen. Jeg lytter ikke til musik, for musikken er inden i mig. Vokalerne har farver og klange, passer de rigtigt til hinanden, skaber de det rigtige rum? Nej, der er et æ for meget, det må slettes. Eller en rytme er skæv, ubrugelig, find andre ord, der bedre udtrykker det, du vil sige.

Sådan går jeg fortabt for omverdenen, prøver mig frem, og siger alle sætninger højt.

Stemmen er kroppens instrument.

Ifølge den hellige Augustin skulle hans læremester Sankt Ambrosius have været den første, der læste med øjnene alene. Et stort fremskridt. Eller var det nu også det? Højtlesning giver teksten resonans.

”Dårlige sætninger kan ikke læses højt. De klemmer brystet og forstyrrer hjerteslaget,” siger Joseph Conrad. Og Flaubert formulerer det på sin egen måde: ”Den gode prosa bør være rytmisk som verset, præcis som videnskabens sprog og kunne bølge og brumme som violoncellens toner.”

Her går jeg rundt om havebordet, dirigerer med armene, bruger min stemme, standser for at skrive en sætning ned. Engang imellem lykkes det. Salig fryd. Musikken lærer mig at skrive.

Og i drømme står jeg på Hovedbanegården. Det er vinter og mørkt. Lamperne kaster cirkler af mat lys ned over fremmedarbejderne, der hænger i krogene, og over alle de utilpassede og ensomme, som står lænede til borde med ølsjatter og spejder efter kontakt. Pludselig kommer en stor bronzegul mand hen til mig og spørger: ”Hvad ønsker du dig mest i hele verden?”

Han ligner en buddha, der har rejst sig fra sin lotusstilling, eller lampens ånd, materialiseret midt i det danske vintermørke. Et sekund farer tusinde tanker gennem min hjerne, brokker fra politiske taler, solidaritets- eller protesterklæringer, som det var nemt at skrive under på, fordi en underskrift aldrig truede min egen eksistens, dårlig samvittighed over at være privilegeret og slå en cirkel om min egen tryghed. Så ser jeg lige ind i øjnene på den bronzegule mand. Et sted inden i mig hvisker en hånlig stemme: ”Din gamle

eskapist, du går ind for de billige løsninger. Men jeg siger det alligevel: ”Tænk, hvis alle mennesker kunne synge og danse.”

”Det er et godt ønske,” svarer lampens ånd. Og øjeblikkelig skydes Hovedbanens tag til side og giver udsigt til den sortblå stjernehimmel. Kulørte lygter daler ned, fæstnede til ingenting, holdt oppe af deres egen svævende balance. Opbevaringsbokse, barer og små forretninger synker i jorden og dækkes af et blændende hvidt gulv, og mens lygterne gynger, lofterne hæves, gulvene sænkes og væggene vider sig ud, begynder alle mennesker at nynne og danse.

Alle danser med alle i fint stiliserede rytmer. Gustne ansigter glødes igennem, blårøde næser bliver smukke som ædelsten, hver skjult farve i trøjer og frakker toner frem i lyset. De er der alle sammen, kendte og ukendte, en uendelig skare, som var det ”den store hvide Flok, vi se, som tusind’ Bjerge fuld af Sne” – det billede hang ved min lamme oldemors seng i provinsbyen. Og på et skilt over orkestret, som svæver højt oppe på en lille rosa sky, står der skrevet med sirlige bogstaver: ”Sfærernes Musik”.

Så vågner jeg op til aviser og nyhedsoversigter og dagligdagens små og store problemer. Men af og til i dagens løb kommer følelsen tilbage, en tæt, intens fornemmelse af ubeskrivelig glæde, og jeg siger det alligevel: ”Tænk, hvis alle mennesker kunne synge og danse.”

September 2016